

МЕТОДИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ З ПИТАНЬ ГОТОВНОСТІ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Дмитро Закатнов,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії професійної кар'єри Інституту професійної освіти НАПН

України, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-4130-089X>

Анотація. У статті висвітлено теоретичні та практичні підходи до здійснення психологічного консультування учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти у рамках консультування з молодіжного підприємництва. Висвітлено проблеми, пов'язані з валідністю психологічних методик, що використовуються у психологічному консультуванні у рамках консультування з молодіжного підприємництва. Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід використання методики Джона Холанда при здійсненні психологічного онлайн-консультування.

Ключові слова: учні закладів професійної (професійно-технічної) освіти, консультування з підприємницької діяльності, психологічне консультування, онлайн-консультування.

METHODS OF PSYCHOLOGICAL COUNSELING OF FUTURE QUALIFIED WORKERS IN THE ISSUES OF READINESS FOR ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES

Dmytro Zakatnov,

candidate of pedagogical sciences, senior researcher, head of the professional career laboratory of the Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Abstract. The article highlights theoretical and practical approaches to psychological counseling of students of professional (vocational and technical) education institutions within the framework of youth entrepreneurship counseling. Issues related to the validity of psychological methods used in psychological counseling within the framework of youth entrepreneurship counseling are highlighted. The domestic and foreign experience of using John Holland's methodology in the implementation of online psychological counseling is analyzed.

Keywords: students of professional (vocational and technical) education institutions, business consulting, psychological consulting, online consulting.

Консультування учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) з молодіжного підприємництва може бути визначене як процес взаємодії учня з консультантом, що має на меті допомогти людині у вирішенні проблем планування і розвитку її бізнес-кар'єри (Закатнов та ін., 2023, с. 11). При цьому одним із завдань консультування з молодіжного підприємництва є розвиток в учнівської молоді особистісних якостей, які є необхідними для успішного здійснення підприємницької діяльності, та мотивації щодо вибору підприємницької діяльності як напряду реалізації освітньо-професійної траєкторії. Його реалізація передбачає, насамперед, здійснення комплексу заходів, спрямованих на виявлення рівня розвинутої специфічних якостей особистості, наявності яких є одним зі складників успішної підприємницької діяльності, та мотивів щодо майбутньої професійної діяльності. Зрозуміло, що лише наявність таких якостей, без належної мотивації, релевантної системи знань та умінь тощо, не гарантує ефективності діяльності людини у сфері підприємництва, але вони є одним із важливих складників її забезпечення. За такого підходу одним з важливих завдань консультування

з молодіжного підприємництва є виявлення рівня готовності майбутніх кваліфікованих робітників до здійснення підприємницької діяльності стосовно відповідних психологічних показників. Оскільки консультування з молодіжного підприємництва є похідною проблеми вибору молодою людиною напряму майбутньої професійної діяльності у широкому розумінні цього терміну, тобто роботи за наймом або самостійної підприємницької діяльності, доцільно розглядати методичний супровід цього процесу у контексті психологічного консультування здобувачів професійної освіти. Згідно з Концепцією державної системи професійної орієнтації населення професійна консультація є організованою взаємодією фахівця та особи, яка отримує послугу, що спрямована на оптимізацію її професійного самовизначення на основі виявлення індивідуально-психологічних характеристик, особливостей життєвих ситуацій, професійних інтересів, нахилів, стану здоров'я та з урахуванням потреби ринку праці (Концепція державної системи професійної орієнтації населення, 2008).

Комплекс проблем, пов'язаних з психологічним консультуванням у системі кар'єрного консультування та професійної орієнтації учнівської молоді, висвітлено у низці досліджень вітчизняних вчених (Булах та ін., 2014; Кокун, 2012; Щербаківа & Стадник, 2012). В Україні з проблем підготовки учнівської молоді до підприємницької діяльності захищено ряд дисертаційних досліджень (Добренко, 2006; Пустовіт, 1997; Тополь, 1997) у яких, зокрема, висвітлено підходи стосовно здійснення психологічного консультування учнів з метою виявлення їх готовності до вибору відповідної діяльності як напряму розвитку професійної траєкторії. При цьому дослідники зазначали, що при здійсненні психологічного консультування необхідно враховувати валідність релевантних методик. Принагідно зазначимо, що при діагностуванні здатності особистості до ефективної підприємницької діяльності використовується методика, очевидна та прогностична валідність яких не завжди є очевидною. Принаймні, у методичних рекомендаціях щодо застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби (Горленко та ін., 2018) міститься лише одна методика, спрямована на оцінку загальних здібностей до підприємництва (GET TEST). За її результатами визначаються загальні здібності до підприємництва, які на думку розробників методики, полягають у: потребі в досягненнях; потребі в незалежності (автономії); наявності творчих здібностей; вмінні йти на розумний, зважений ризик; цілеспрямованості та рішучості. Проте, як на нашу думку, зазначені якості як кожна окремо, так і всі разом є притаманними не лише підприємницькій діяльності. В цілому, переважна більшість психологічних методик, що використовується у консультуванні з молодіжного підприємництва, спрямована на виявлення окремих характеристик особистості, у певному ступені пов'язаних з підприємницькою діяльністю, а не відповідність особливостей особистості її вимогам. Проте існує, так би мовити, універсальна методика самоспрямовуючого пошуку, розроблена дослідником із США Джоном Холландом (Self-Directed Search by John Holland), яка дозволяє на основі вивчення досвіду, прагнень, інтересів особи визначити тип професійної діяльності, який є підходящим та прийнятним для молодої людини. При розробці методики самоспрямовуючого пошуку він спирався на положення про те, що за ознаками особливостей особистості всіх людей можна диференціювати за шістьма типами: артистичний; діловий; інтелектуальний; конвенціональний; реалістичний; соціальний. Професії, на думку дослідника, теж поділяються на шість типів, назви співпадають з назвами особистісних типів людей. Автор методу самоспрямовуючого пошуку вважає, що

доцільно розглядати певні типи професій як середовище, що є максимально відповідним, сприятливим та комфортним для відповідних типів людей. За такого підходу, якщо особа обирає професію з числа професій того типу, який є ідентичним або близьким до її особистісному типу, то вона має більше шансів на досягнення успіху та одержання задоволення від роботи.

Методика передбачає роботу учня з самоаналізу та ознайомлення з професіями, а також покрокову реалізацію алгоритму так званого самоспрямовуючого пошуку. Відповідно до нього учень опрацьовує чотири тести, а саме: «Види діяльності», «Професійні властивості», «Професії» та «Самооцінка». Перші три тести є схожими за своєю структурою та логікою побудови й призначені для визначення типів професійної діяльності й типів професії, яким учень надає перевагу, а також відповідності професійно важливих умінь та навичок певним типам професій, які вже сформовані в учня. Четвертий тест спрямований на визначення учнем рівня розвитку певних власних здібностей. За результати проходження тестів визначається узагальнений особистісний код учня, який складається з перших літер назв типів особистості, який дозволяє визначити коло професій, що відповідають професійним інтересам, уподобанням та особливостям особистості школяра тощо, за кодами професій, які складаються з перших літер назв типів професійного середовища (Закатнов, 2012). Методика Дж. Холанда, на відмічу від переважної більшості методик, що використовуються при здійсненні консультування з молодіжного підприємництва, має теоретичне підґрунтя (Holland, 1997), що зумовило її широке застосування у практиці психологічного консультування. Розвиток інформаційно-комунікативних технологій дозволив адаптувати методика Дж. Холанда для використання в онлайн-режимі. Її покладено в основу онлайн-консультування учнівської молоді щодо вибору напряму освітньо-професійної траєкторії в Україні, США, Великій Британії, Австралійському Союзі й ряді інших країн.

Міністерством освіти та науки України разом з рядом вітчизняних та зарубіжних партнерів реалізує всеукраїнський проєкт з профорієнтації та побудови кар'єри «Обери професію своєї мрії» (<https://hryoutest.in.ua/>). Одним із складників проєкту є профорієнтаційне онлайн-тестування, яке дозволяє визначити особистісний тип респондента та тип його інтелекту (<https://hryoutest.in.ua/profession-test>). За результатами його проходження тесту визначається ієрархічна послідовність трьох типів особистості та типів інтелекту, які є провідними для респондента. Таким чином, крім визначення типу особистості, що передбачається методикою Дж. Холанда, визначається ще й тип інтелекту респондента відповідно до теорії множинного інтелекту Говарда Гарднера (Gardner, 1999). Разом з результатами наводиться й стисла характеристика особистісних типів та типів інтелекту, потенційні напрями розвитку кар'єри та перелік підходящих професій. За результатами тесту визначаються кар'єрні кластери основних та додаткових професій, які відповідають типу особистості респондента та типу його інтелекту. Принагідно зазначимо, що досліджень щодо взаємозв'язку та взаємозалежності між особистісними (професійними) типами за Дж. Холандом та типами інтелекту за Г. Гарднером нами не виявлено.

У США методика Дж. Холанда широко використовується у практиці роботи фахівців, що здійснюють кар'єрне консультування. Крім того, вона застосовується й порталом O*NET OnLine, що спонсорується Міністерством праці США (<https://www.onetonline.org/>). Серед комплексу послуг, пов'язаних з ознайомленням вимог до людини, що ставляться

певними професіями (здібності, знання, навички і т. ін.), на порталі розміщено онлайн-тест, який дозволяє визначити сферу професійної діяльності, що відповідає інтересам особистості (O*NET Interest Profiler, <https://www.mynextmove.org/explore/ip>). Його побудовано на теоретичних засадах теорії Дж. Холанда й він дозволяє виявити, якому типу особистості й, як наслідок, професійного середовища, належить респондент. За результатами тестування формується перелік професій, які відповідають інтересам особи, що тестуються. Респондент має можливість в онлайн-режимі ознайомитися з особливостями професій, які є потенційно підходящими для нього (на порталі розміщено інформацію щодо понад 1000 актуальних професій). По кожній професії на сайті надається інформація за схемою: завдання професійної діяльності; навички, необхідні для її здійснення; зміст трудової діяльності; контекст роботи; зона роботи (необхідна освіта, пов'язаний досвід, професійне навчання, приклади робочих зон); вимоги до працівників (навички, знання, освіта); характеристика працівника (здібності, інтереси, цінності роботи); заробітна плата та тенденції зайнятості (середня заробітна плата, державна заробітна плата, місцева заробітна плата, працевлаштування, прогнозований ріст, прогнозовані вакансії, тенденції стану); вакансії в інтернеті (державні вакансії, місцеві вакансії); споріднені професії; джерела додаткової інформації. Інформація стосовно заробітна плата та тенденції зайнятості (середня заробітна плата, державна заробітна плата, місцева заробітна плата, працевлаштування, прогнозований ріст, прогнозовані вакансії, тенденції стану); вакансії в інтернеті диференційовано для кожного з штатів.

Таким чином, одним з перспективних напрямів здійснення психологічного консультування в рамках консультування з молодіжного підприємництва учнів ЗП(ПТ)О в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки України є онлайн-консультування. Його здійснення передбачає створення відповідного порталу, звернення до якого дозволятиме учневі: підтвердити або скорегувати освітньо-професійну траєкторію; набути розширеної інформації щодо змісту майбутньої професійної діяльності; визначитися з тенденціями зайнятості та перспективами кар'єрного розвитку тощо.

Список посилань

Булах, І. С., Бушай, І. М., Кузьменко, В. У., Помиткін, Е. О., & Алексеєва, Ю. А. (2014). *Консультативна психологія: підручник*. Нілан.

Горленко, В. М., Острова, В. Д., Сосновенко, Н. В., Ткачук, І. І., & Панок, В. Г. (Ред.). (2018). *Застосування діагностичних мінімумів в діяльності працівників психологічної служби: метод. рекомендації*. УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/minimumi.pdf>

Добренко, І. А. (2006). *Психологічні основи розвитку здатності до підприємництва у випускників професійно-технічних навчальних закладів*. [Дисертація канд. психол. наук, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України].

Закатнов, Д. О. (2012). *Технології підготовки учнівської молоді до професійного самовизначення: монографія*. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/2192/>

Байдулін, В. Б., Ваніна, Н. М., Гриценко, І. А., Єршова, Л. М., & Савченко, М. О. (2023). *Методичні основи організації у закладах професійної (професійно-технічної) освіти консультування з молодіжного підприємництва: методичний посібник*. (Закатнов, Д. О., Ред.). ІПО НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/738714>

Кабінет Міністрів України (2008, 17 вересня). *Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення*: постанова № 842. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-2008-%D0%BF#Text>

Кокур, О. М. (2012). *Психологія професійного становлення сучасного фахівця*: монографія. Інформаційно-аналітичне агентство. <https://lib.iitta.gov.ua/1651/1>

Пустовійт, Р. Ф. (1997). *Педагогічні умови формування підприємницької культури у старшокласників*. [Дисертація канд. пед. наук, Черкаський інж.-технол. інститут].

Тополь, О. В. (1997). *Формування готовності старшокласників до вибору професії сфери підприємницької діяльності*. [Дисертація канд. пед. наук, Ін-т проблем виховання АПН України].

Щербакова, І. М., & Стадник, Г. А. (2012). *Психодіагностика професійного самовизначення особистості*. Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Holland, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (3rd ed.). Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.

Gardner, H. (1999). *Intelligence Reframed. Multiple intelligences for the 21st century*. New York: Basic Books.